

Anna Marcinkiewicz-Gołaś

Służba i działalność frontowa warszawskiego oddziału Ochotniczej Legii Kobiet w 1920 r.

Niepodległość i Pamięć 15/2 (28), 191-203

2008

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Anna Marcinkiewicz-Gołaś

Instytut Pamięci Narodowej
Oddział w Warszawie

Służba i działalność frontowa warszawskiego oddziału Ochotniczej Legii Kobiet w 1920 r.

Po zakończeniu I wojny światowej odrodzona II Rzeczpospolita znalazła się w bardzo skomplikowanej sytuacji polityczno-wojskowej. Już od listopada 1918 roku toczyły się ciężkie walki polsko-ukraińskie o przynależność Małopolski Wschodniej, a w styczniu 1919 roku rozpoczął się konflikt z Rosją Radziecką zgłaszającą roszczenia do Wileńszczyzny. Sukcesy ofensywy polskiej na Froncie Litewsko-Białoruskim i zajęcie Wilna w kwietniu tego roku nie zakończyło walk z Armią Czerwoną. Od końca 1919 roku zarówno II Rzeczpospolita, jak i Rosja Radziecka przygotowywały się do kontynuowania wojny.

W czerwcu 1920 roku strona radziecka podjęła ofensywę na Ukrainie zmuszając Polaków do stopniowego wycofywania się na zachód. W tej sytuacji inicjatywa strategiczna w wojnie polsko-radzieckiej przeszła w ręce Rosjan¹. 4 lipca 1920 roku oddziały Armii Czerwonej uderzyły na polskie pozycje obronne na Białorusi. W dniu następnym wojska polskie wyparto z linii rzek Auty i Minuty. 5 lipca wieczorem Józef Piłsudski wydał rozkaz nakazujący polskim oddziałom wycofanie się na całym froncie antyradzieckim.

Od 11 do 13 lipca miały miejsce ciężkie walki na linii rzeki Wilii, które zakończyły się klęską wojsk polskich. 14 lipca Armia Czerwona zajęła Wilno, a następnie Grodno. 26 lipca Polacy utracili Białystok i Osowiec. Ofensywa Armii Radzieckiej zmusiła stronę polską do przyjęcia bitwy nad Narwią, która rozpoczęła się 29 lipca. Oddziały polskie przez sześć dni stawiały silny opór wojskom radzieckim, ale nie udało im się obronić linii Narwi. Niepowodzeniem zakończyła się również obrona środkowego odcinka Bugu. W rezultacie Polacy wycofali się ponosząc duże straty. 6 sierpnia Rosjanie zajęli Przasnysz, Sokołów Podlaski i skierowali się w stronę Warszawy².

Rozstrzygająca bitwa pod Warszawą odbyła się 15 sierpnia 1920 roku. Podstawą jej planu było związanie walką wojsk radzieckich na przedmościu warszawskim oraz nad Wkrą i Narwią, a następnie uderzenie w ich lewe skrzydło i na tyły. Do realizacji tego planu przeznaczono oddziały skoncentrowane nad Wieprzem. 16 sierpnia jednostki polskie rozpoczęły natarcie wzdłuż linii Siedlce – Ostrów Mazowiecka i w kierunku Mińska Mazowieckiego. W tym dniu odzyskano Nasielsk, a 17 sierpnia Dębe Wielkie, Mińsk Mazowiecki oraz Pułtusk. Sukcesy te spowodowały, że strona polska

1 L. Wyszczelski, *Bitwa na przedpolach Warszawy*, Warszawa 2000, s. 32-35.

2 Ibidem, s. 43-41.

przejęła inicjatywę strategiczną w wojnie polsko-radzieckiej, a Armia Czerwona została zmuszona do odwrotu³.

Wojna o ziemię wschodnie, a zwłaszcza konflikt z Rosją Radziecką stanowiły ważny etap w procesie integracji społeczeństwa polskiego. Obawa przed ponowną utratą niepodległości skonsolidowała cały naród w walce z Armią Czerwoną. Wśród ochotników zgłaszających się do oddziałów pomocniczych były również kobiety. Ich poświęcenie i woła walki spowodowały, że Naczelne Dowództwo Wojsk Polskich wyraziło zgodę na utworzenie żeńskich jednostek ochotniczych w wielu rejonach, w tym również w Warszawie. Stały się one częścią składową armii polskiej.

Pierwsze kobiece jednostki pomocnicze zostały zorganizowane w grudniu 1918 roku przez Aleksandrę Zagórską⁴ we Lwowie. Walczyły one w wojnie polsko-ukraińskiej. Po sześciu miesiącach, Naczelne Dowództwo Wojsk Polskich utworzyło z nich regularną formację wojskową – Ochotniczą Legię Kobiet. Bezpośrednio przed wybuchem wojny polsko-radzieckiej powstał kolejny batalion kobiecy – 2 Ochotnicza Legia Kobiet w Wilnie. Zarówno we Lwowie, jak i w Wilnie legionistki pełniły służbę administracyjną, kurierską, wywiadowczą i wartowniczą. W wyjątkowych sytuacjach były one kierowane do oddziałów frontowych. Do 1920 roku obydwie bataliony Legii działały niezależnie od siebie i miały oddzielne dowództwa.

Sytuacja zmieniła się na początku 1920 roku. Zbliżająca się wojna polsko-radziecka spowodowała konieczność utrzymania na froncie dużej ilości jednostek operacyjnych. W Wojsku Polskim natomiast odczuwano brak sił pomocniczych, a zwłaszcza oddziałów wartowniczych. Z tego względu Ministerstwo Spraw Wojskowych postanowiło zreorganizować Ochotniczą Legię Kobiet i rozbudować liczebnie jej oddziały.

13 lutego 1920 roku w Warszawie odbyła się pierwsza konferencja poświęcona dalszemu funkcjonowaniu Legii. Uczestniczyły w niej delegatki z batalionu lwowskiego pchor. Stanisława Paleolog i pchor. Ludwika Rudowska. Plany Ministerstwa Spraw Wojskowych związane z reorganizacją oraz funkcjonowaniem Legii w przyszłości nie były jednak wtedy jeszcze sprecyzowane i podjęto tylko decyzję o znacznym powiększeniu stanu liczebnego formacji⁵.

Ostateczne decyzje dotyczące przyszłości Ochotniczej Legii Kobiet zostały podjęte w marcu 1920 roku. Na początku tego miesiąca miała miejsce kolejna konferencja zorganizowana w Ministerstwie Spraw Wojskowych, na którą zaproszono Zagórską. Postanowiono wówczas utworzyć Wydział Ochotniczej Legii Kobiet w Warszawie, który miał funkcjonować przy Oddziale I Ministerstwa Spraw Wojskowych oraz sformować nowe bataliony Legii. Aleksandrę Zagórską mianowano na stopień majora i zaproponowano jej kierowanie pracami Wydziału⁶.

Zagórska przyjęła tę propozycję i zajęła się opracowywaniem nowego regulaminu oraz zasad organizacyjnych Ochotniczej Legii Kobiet. Do współpracy w przygotowy-

3 Ibidem, s. 317-320.

4 Aleksandra Zagórska przed wybuchem I wojny światowej należała do Organizacji Bojowej PPS. Za przynależność do tej organizacji została aresztowana i przebywała w X Pawilonie Cytadeli Warszawskiej. Od 1911 roku przebywała we Lwowie, a w 1913 roku wstąpiła do tamtejszego Oddziału Żeńskiego Drużyn Strzeleckich. W okresie I wojny światowej pracowała we lwowskiej Komendzie Uzupełnień i prowadziła akcję werbunkową. A. Cieślakowa, *Ochotnicza Legia Kobiet (1918-1922)*, Warszawa 1998, s. 94-95.

5 CAW. I.335.194.4., Rozkaz dzienny Dowództwa OLK we Lwowie nr 36 z 14 lutego 1920 r.; A. Zagórska, *Kobieta pod karabinem*, „Kurier Płocki” nr 136 z 12 czerwca 1920 r., s. 1.

6 W. Kiedrzyńska, *Zarys historii wojennej Pułków Polskich 1918-1920. Ochotnicza Legia Kobiet*, Warszawa 1931, s. 31.

waniu tych dokumentów zaprosiła Ludwikę Wystołuch-Zawadzką⁷, Helenę Ceysinger⁸ i Zofię Zawiszę-Gąsiorowską⁹. Prace organizacyjne trwały przez kilka tygodni. 1 kwietnia 1920 roku Ministerstwo Spraw Wojskowych powołało Wydział Ochotniczej Legii Kobiet, a na początku maja zatwierdziło zasady organizacji. Rozkaz Ministerstwa Spraw Wojskowych poświęcony Organizacji Ochotniczej Legii Kobiet został opublikowany 18 maja 1920 roku.

Oddziały Legii lwowskiej przeformowano na Batalion Wartowniczy Ochotniczej Legii Kobiet nr 1 składający się z kompanii sztabowej i trzech kompanii wartowniczych. Dwa plutony z tego batalionu były odkomenderowane do Tarnopola, gdzie pełniły służbę wartowniczą. Z dwóch kompanii Ochotniczej Legii Kobiet utworzono Batalion Wartowniczy nr 3 w Grodnie. W Warszawie, Lublinie, Krakowie i Łodzi miały powstać nowe bataliony Legii. Zamierzano utworzyć tam po jednej kompanii legionistek, a po zakończeniu ich formowania Dowództwa Okręgów Generalnych miały przyznawać im numerację analogiczną do innych batalionów zapasowych wojsk wartowniczych i etapowych¹⁰. Na początku Ministerstwo Spraw Wojskowych planowało utworzyć 10 nowych batalionów Legii¹¹, ale kiedy okazało się, że w formacji brakuje kadry oficerskiej niezbędnej przy organizowaniu jednostek wojskowych zdecydowano się na powołanie tylko trzech nowych batalionów: w Warszawie, Poznaniu i Krakowie.

W rozkazie organizacyjnym podkreślono, że Ochotnicza Legia Kobiet była formacją posiłkową Wojska Polskiego powołaną na okres wojny. Pod względem służbowym i gospodarczym należące do niej bataliony podlegały dowództwom Okręgów Generalnych na terenie których funkcjonowały. Legionistki miały pełnić służbę wartowniczą wewnątrz kraju i w wyjątkowych wypadkach można było kierować je do lokalnej służby bezpieczeństwa¹². Największy nacisk kładziono na tworzenie kompanii wartowniczych, gdyż zdawano sobie sprawę z faktu, że przez dwa lata funkcjonowania Legii, jej oddziały wyspecjalizowały się w tej służbie i były dobrze przygotowane do jej pełnienia.

Oprócz służby wartowniczej, legionistki miały wykonywać zadania administracyjne. Ministerstwo Spraw Wojskowych postanowiło utworzyć przy batalionach Ochotniczej Legii Kobiet specjalne kompanie biuralistek przeznaczone tylko do pracy w kancelariach i urzędach wojskowych. Pierwszą kompanię biuralistek, która funkcjonowała przy Oddziale I Dowództwa Ochotniczej Legii Kobiet w Warszawie powołano 9 czerwca 1920 roku. Legionistki pełniące w niej służbę, obok pracy administracyjnej, pełniły również funkcję telefonistek¹³.

7 Ludwika Wystołuch-Zawadzka przed I wojną światową była organizatorką i dyrektorką seminarium męskiego w Warszawie. Poza tym działała społecznie i należała do Zarządu Białego Krzyża. Ibidem.

8 Helena Ceysinger przed wojną zajmowała się działalnością publicystyczną i oświatową. Należała do Towarzystwa Oświaty Narodowej. W 1905 roku była jedną z organizatorek strajku młodzieży w Królestwie. Od 1911 roku wchodziła w skład pierwszego zarządu warszawskiego koła Ligi Kobiet Pogotowia Wojennego i brała czynny udział w jego pracach. Ibidem.

9 Zofia Zawisza-Gąsiorowska należała do aktywnych działaczek niepodległościowych jeszcze przed wybuchem I wojny światowej. Należała do Drużyn Strzeleckich, a potem do POW. A. Marcinkiewicz-Gołaś, *Ochotnicza Legia Kobiet (1918-22)*, Warszawa 2006, s. 25-27.

10 CAW I.335.194.3., Organizacja Ochotniczej Legii Kobiet, Rozkaz Ministerstwa Spraw Wojskowych z 18 maja 1920 r., Dokumenty Batalionu Ochotniczej Legii Kobiet we Lwowie.

11 Bezpośrednio po podjęciu decyzji o rozbudowaniu stanu liczebnego Legii Ministerstwo Spraw Wojskowych zamierzało utworzyć po jednym batalionie wartowniczym OLK przy każdym Dowództwie Okręgu Generalnego, A. Zagórska, *Kobieta pod karabinem*, „Kurier Płocki” nr 136 z 12 czerwca 1920 r., s. 1.

12 CAW, I.335.194.3., Organizacja Ochotniczej Legii Kobiet, Rozkaz Ministerstwa Spraw Wojskowych z 18 maja 1920 roku, Dokumenty Batalionu Ochotniczej Legii Kobiet we Lwowie.

13 CAW, I.335.194.3., Powołanie kadry biuralistek, Rozporządzenie Ministerstwa Spraw Wojskowych z 9 czerwca 1920 r.

Trzy miesiące później dowództwo Legii zdecydowało, że kompanie biuralistek powstające przy batalionach wartowniczych Ochotniczej Legii Kobiet organizacyjnie i personalnie będą podlegały bezpośrednio Wydziałowi Ochotniczej Legii Kobiet, natomiast pod względem administracyjnym i dyscyplinarnym dowództwu batalionu, do którego zostały przydzielone¹⁴. Opracowując powyższe dokumenty i wyznaczając zakres zadań ochotniczkom, dowództwo Legii opierało się głównie na dotychczasowych doświadczeniach związanych z funkcjonowaniem formacji. Dlatego uważało, że obok służby wartowniczej, powinna ona również wykonywać zadania administracyjne. W mniejszym stopniu legionistki miały być wykorzystywane do służby gospodarczej, oświatowej, czy sanitarnej.

Niecały miesiąc po opublikowaniu Rozkazu Organizacyjnego Ochotniczej Legii Kobiet, mjr Zagórska przystąpiła do organizowania nowych batalionów. Najpierw został utworzony batalion w Warszawie¹⁵, a następnie powstały bataliony w Krakowie i Poznaniu.

We wrześniu 1920 roku stan liczebny batalionów Ochotniczej Legii Kobiet był następujący:

Batalion OLK we Lwowie¹⁶ – 519

Batalion OLK w Warszawie – 584

Kompania zapasowa w Warszawie – 433

Batalion OLK w Krakowie – 338

Batalion OLK w Poznaniu – 218

Razem bataliony Ochotniczej Legii Kobiet liczyły w tym okresie 2485 legionistek¹⁷.

Najwcześniej został utworzony batalion w Warszawie, gdzie występowało bezpośrednio zagrożenie atakiem wojsk radzieckich, a sytuacja militarna była znacznie trudniejsza, niż na innych odcinkach frontu. Z tego względu batalion ten został najbardziej rozbudowany¹⁸ i składał się z 2 kompanii wartowniczych, kompanii biuralistek oraz kompanii zapasowej.

14 CAW, I.335.190.1., Rozkaz dzienny Naczelnego Dowództwa OLK nr 27 z 12 października 1920 r.

15 Przedstawienie organizacji i funkcjonowania Batalionu OLK w Warszawie stanowiło poważny problem badawczy ze względu na brak wnikliwych opracowań dotyczących tego tematu oraz niepełną bazę źródłową. Wiele dokumentów zostało zniszczonych lub zagubionych, gdyż formacja powstawała podczas wojny. Historia Ochotniczej Legii Kobiet została opisana jeszcze w okresie międzywojennym, w pracach Wandy Kiedrzyńskiej oraz Heleny Ceysinger. Wymienione autorki położyły jednak nacisk na propagowanie chlubnych dziejów Legii, a proces organizacji i funkcjonowania Legii warszawskiej ukazały fragmentarycznie. W najnowszej pozycji Agnieszki Cieślukowej pt.: *Ochotnicza Legia Kobiet (1918-1922)* także nie omówiono wielu kwestii związanych z problemami organizacyjnymi batalionów Legii. Autorka opierała się głównie na wspomnieniach i nie wykorzystwała w pełni dostępnych materiałów archiwalnych. Największą ilością źródeł dotyczących prezentowanego tematu dysponuje Centralne Archiwum Wojskowe. Znajduje się tam dokumentacja Ochotniczej Legii Kobiet. Bezpośrednio problemu wyszkolenia legionistek dotyczą dokumenty Centralnej Szkoły OLK w Poznaniu. Należą do nich: dzienniki rozkazów,teczki personalne, programy szkoleń, protokoły egzaminów, wpisy do Centralnej Szkoły OLK. Uzupełnieniem materiałów archiwalnych są drukowane Dzienniki Rozkazów Ministerstwa Spraw Wojskowych z lat 1918-1922 znajdujące się również w Centralnym Archiwum Wojskowym. Część rozkazów i dokumentów została opublikowana w opracowaniach i broszurach wydanych przez Związek Legionistek Polskich, które posiada Archiwum Akt Nowych, Biblioteka Narodowa oraz Centralna Biblioteka Wojskowa.

16 Jeden pododdział batalionu lwowskiego stacjonował w Przemyślu i liczył 36 legionistek. CAW, I. 335.190.1., Raporty stanu liczebnego batalionów OLK z 1 września 1920 r.

17 Podając stan liczebny poszczególnych oddziałów nie uwzględniono Batalionu Bojowego OLK. Jego stan liczebny został podany na str. 16.

18 Bataliony Legii we Lwowie, Wilnie i Krakowie składały się z dwóch kompanii wartowniczych, natomiast batalion poznański posiadał tylko jedną kompanię wartowniczą. A. Marcinkiewicz-Gołaś, op. cit., s. 98-99.

Obsada personalna tego batalionu wyglądała następująco:

- dowódca batalionu – por. Ludwika Rudowska;
- adiutant dowódcy batalionu – sierż. Alina Szerodzka;
- dowódca kompanii zapasowej – ppor. Zofia Kremerówna;
- dowódca 1 kompanii wartowniczej – sierż. Wanda Lechowin;
- dowódca 2 kompanii wartowniczej – pchor. Szablakowa¹⁹;
- dowódca 3 kompanii biuralistek – pchor. Janina Podhorska²⁰.

W sierpniu 1920 roku stan osobowy batalionu warszawskiego doszedł do 859 legionistek²¹. Najliczniejsza była 2. kompania wartownicza, do której należało 197 legionistek. Natomiast 1. kompania wartownicza liczyła 161 osób²². W składzie batalionu od początku znalazły się pododdziały: wartowniczy, sanitarny i gospodarczy oraz biuralistek. Nowo przyjęte ochotniczki już po drugim tygodniu ćwiczeń wojskowych musiały zdecydować o tym, jaki rodzaj zadań będą wykonywać i zgłosić swoją kandydaturę do jednego z wymienionych pododdziałów²³. Możliwość indywidualnego wyboru służby niewątpliwie zachęcała kandydatki do wstępowania w szeregi Legii i przyczyniła się również do wysokiego stanu liczebnego tego batalionu.

Warto także zaznaczyć, że akcja rekrutacyjna w stolicy została przeprowadzona bardzo sprawnie, gdyż zorganizowano ją przy pomocy i pod bezpośrednią kontrolą mjr Zagórskiej oraz działaczek pracujących w Wydziale Ochotniczej Legii Kobiet, które odznaczały się dużą operatywnością i doświadczeniem.

Legionistki warszawskie rozpoczęły służbę już w lipcu 1920 roku. 31 lipca obsadzały już 8 posterunków wartowniczych²⁴. Przydzielano im warty stałe lub okresowe przy urzędach i zakładach wojskowych, magazynach, szpitalach oraz wyznaczano je do eskortowania transportów.

Ilość stałych wart przydzielonych nowym oddziałom Legii w Warszawie pod koniec sierpnia 1920 roku była następująca:

- Autokolumna Samochodowa przy ul. Smoczej – 12 legionistek;
- Wydział Gospodarczy Wojsk Samochodowych przy ul. Grójeckiej – 7 legionistek;
- Amerykański Czerwony Krzyż z siedzibą na Dworcu Brzeskim – 13 legionistek;
- Centralna Składnica Sanitarna na Powązkach – 11 legionistek;
- Polski Czerwony Krzyż przy ul. Skierniewickiej – 10 legionistek;
- Koszary Batalionu Wartowniczego Ochotniczej Legii Kobiet na Powązkach – 7 legionistek;
- II Oddział Naczelnego Dowództwa Sekcja Propagandy i Opieki nad Żołnierzami przy ul. Mazowieckiej – 4 legionistki²⁵;
- Magazyny Mundurowe przy ul. Smoczej – 4 legionistki;
- Oddział Wojskowego Składu Pożyczek Dowództwa Okręgu Generalnego w Warszawie przy ul. Chłodnej – 7 legionistek;
- Centralny Urząd Gospodarczy na Fortach Śliwickiego na Pradze – 80 legionistek;

19 W dostępnych materiałach nie podano imienia wymienionej legionistki.

20 CAW. I.335.195.4., 15-dniowy raport stanu Batalionu OLK w Warszawie z 25 grudnia 1920 r.

21 CAW. I.335.190.1., Raporty stanu liczebnego batalionów OLK z 15 sierpnia 1920 r.

22 CAW. I.335.195.4., 15-dniowy raport stanu liczebnego Batalionu OLK w Warszawie z 25 listopada 1920 r.

23 CAW. I.335.190.1., Rozkaz dzienny Naczelnego Dowództwa OLK nr 16 z 13 lipca 1920 r.

24 CAW. I.335.195.4., Wykaz wart wysyłanych z Batalionu Wartowniczego OLK w Warszawie do Garnizonu Warszawskiego z 31 lipca 1920 r.

25 CAW. I.335.195.4., Wykaz wart wysyłanych z Batalionu Wartowniczego OLK w Warszawie do Garnizonu Warszawskiego z 31 lipca 1920 r.

– Magazyn Materiałów Piśmiennych przy Intendenturze Dowództwa Okręgu Generalnego przy ul. Żelaznej – 7 legionistek²⁶.

Warty stałe były przydzielane do ochrony i obrony najważniejszych obiektów wojskowych, których było 14. Ogólna liczba legionistek skierowanych do służby wartowniczej w ciągu doby wynosiła 162 osoby. Najwięcej wartowniczek warszawskich obsadzało posterunki przy magazynach Urzędu Gospodarczego na Pradze, gdzie odkomenderowano całą 1 kompanię wartowniczą. Mniej, gdyż tylko po 4 legionistki wysłano do II Oddziału Naczelnego Dowództwa i Magazynów Mundurowych. Do dyspozycji jednego urzędu odkomenderowywano przeważnie od 7 do 13 wartowniczek. Chociaż ilość posterunków stałych była znaczna, liczba przydzielanych do nich wartowniczek była stosunkowo nieduża.

Wzrastające zapotrzebowanie na służbę wartowniczą w stolicy stało się przyczyną zwiększenia ilości oddziałów Legii. 14 października 1920 roku Ministerstwo Spraw Wojskowych nakazało skierowanie 1. kompanii wartowniczej pełniącej służbę przy Urzędzie Gospodarczym na Pradze do Dębina. Po odkomenderowaniu tego pododdziału dowództwu Legii natychmiast rozkazano, aby utworzyło kolejną kompanię wartowniczą i przekazało ją do dyspozycji Dowództwa Miasta²⁷. Mimo iż Ministerstwo Spraw Wojskowych dążyło do sformowania jak największej ilości oddziałów wartowniczych Legii, z czasem ich liczba stawała się niewystarczająca.

Z tego względu liczba wartowniczek odkomenderowanych do ochrony obiektów lub eskortowania transportów była zróżnicowana. Do pełnienia wart przy mniej ważnych obiektach potrzebowano najczęściej 3 albo 4 legionistki, natomiast do eskortowania transportów wysyłano od 4 do 15 ochotniczek. W sierpniu 1920 roku zapotrzebowanie na eskorty kilkakrotnie zgłosiło Szefostwo Intendentury Polowej w Warszawie. Najpierw zwróciło się z prośbą o przysłanie aż 15 wartowniczek, które miały konwojować pilny transport ekwipunkowy do Dowództwa 5 Armii. Potem jednak potrzebowano już tylko 4 ochotniczki do eskortowania transportu z Przemyśla²⁸.

Liczba ochotniczek wysyłanych do eskortowania transportów zależała od wartości przewożonego towaru. Poza tym, większość legionistek była przydzielona do wart stałych, stąd ilość szeregowych przeznaczonych do eskortowania oraz do ochrony mniej ważnych obiektów była niewielka.

Wartowniczeki warszawskie starały się od początku dobrze wykonywać przydzielone im zadania i po kilku tygodniach uzyskały pozytywne oceny przełożonych. Szczególne uznanie zdobyły legionistki pełniące służbę przy magazynach Polskiego Czerwonego Krzyża. Po zakończeniu tej służby, w listopadzie 1920 roku otrzymały one specjalne podziękowania od kierownictwa placówki: „(...) Wyrażam uznanie i udzielam pochwały komendantce warty i żołnierzom pełniącym służbę w Polskim Czerwonym Krzyżu przy ul. Skierniewickiej za wzorową czystość na wartowni i znajomość służby (...)”²⁹.

Dowództwo Legii podsumowując całokształt pracy oddziałów wartowniczych również pozytywnie oceniło ich służbę: „(...) W dniu zakończenia służby wartowniczej wyrażam wszystkim szeregowym pełniącym takową uznanie. Za trwałą i gorliwą służ-

26 CAW, I.335.195.4., Wykaz wart wysyłanych z Batalionu Wartowniczego OLK w Warszawie do Garnizonu Warszawskiego z 21 sierpnia 1920 r.

27 CAW, I.335.195.4., Pismo Dowództwa Okręgu Generalnego w Warszawie do Naczelnego Dowództwa OLK z 11 października 1920 r.

28 CAW, I.335.195.4., Pisma Szefostwa Intendentury Polowej w Warszawie do Dowództwa OLK w Warszawie z 20 sierpnia 1920 r. i z 25 sierpnia 1920 r.

29 CAW, I.335.195.3., Rozkaz dzienny Dowództwa OLK w Warszawie nr 30 z 5 listopada 1920 r.

bę, zrozumienie i sumienne pełnienie tak ważnych obowiązków jakie nakłada na barki każdego żołnierza służba wartownicza składam w imieniu służby podziękowanie (...)”³⁰.

Pozytywna, a czasem wysoka ocena służby wartowniczej pełnionej przez legionistki świadczyła o tym, że sumiennie wykonywały powierzone im zadania. Do pozytywnej oceny służby legionistek przyczyniło się niewątpliwie dowództwo Legii, które otaczało opieką młodych dowódców i chętnie udzielało im wsparcia oraz pomocy.

Szczególną troską Naczelnego Dowództwa Legii były otoczone kompanie biuralistek. Służące w nich legionistki były przygotowywane do służby administracyjnej już od maja 1920 roku. Po przeszkoleniu biuralistki natychmiast kierowano do urzędów wojskowych. Największa ich liczba wykonywała zadania administracyjne w stolicy. Były one zatrudnione między innymi w Sekcji Organizacyjno-Administracyjnej Oddziału IV Sztabu Ministerstwa Spraw Wojskowych, Sekcji Wojsk Kolejowych, Wydziale Dochodów Dyrekcji Warszawskiej Kolej Państwowej, Głównym Zarządzie Dóbr Państwowych, Departamencie II Sekcji Wojskowo-Kolejowej, Oddziale II Naczelnego Dowództwa Wojsk Polskich, Sekcji Komunikacyjnej II Oddziału Sztabu Ministerstwa Spraw Wojskowych, Departamencie I i Sztabie Generalnym Naczelnego Dowództwa Wojsk Polskich³¹.

Plutony biuralistek przeszkolonych w Warszawie wysyłano także do innych miejscowości. Najwięcej biuralistek zostało przydzielonych do dyspozycji Dowództwa Okręgu Generalnego we Lwowie. Pierwszy pluton biuralistek pod dowództwem sierż. Eugenii Kordiak odkomenderowano z Warszawy do Małopolski Wschodniej już 30 maja 1920 roku. Składał się on z 12 legionistek. Należały do niego: szer. Zofia Markówna, szer. Eugenia Markówna, szer. Maria Sitkówna, szer. Helena Domostawska, szer. Stanisława Sobecka, szer. Ludwika Drużynówna, szer. Irena Dobrzyńska, szer. Helena Hejger, szer. Natalia Arczyńska, szer. Władysława Pokrzywczyńska i szer. Stefania Klimek³². Pluton ten został przydzielony do grupy operacyjnej gen. Jana Romera i pełnił tam służbę administracyjną do 25 czerwca 1920 roku. 18 czerwca 1920 roku oddelegowano do Lwowa kolejnych 9 biuralistek, które wykonywały zadania administracyjne w urzędach i zakładach wojskowych na terenie miasta³³.

Do plutonów biuralistek stacjonujących w innych miejscowościach przydzielano najczęściej te legionistki, które były najlepiej wykształcone. Do dokumentów załączano informacje o tym, gdzie wcześniej pełniły służbę oraz ocenę ich pracy wystawioną przez przełożonych. Spośród 25 legionistek, które zostały skierowane do Lwowa, w okresie od listopada 1920 roku do marca 1921 roku, 19 posiadało pozytywne oceny przełożonych. Szczegółowe informacje o kwalifikacjach i wcześniejszej służbie przysyłanych ochotniczek były bardzo istotne dla dowództwa Legii we Lwowie, gdyż pozwalały na powierzenie im takich zadań, które wykonywały najlepiej. Pozytywne opinie przełożonych gwarantowały również, że będą one należycie wykonywać swoje obowiązki.

30 CAW, I.335.194.4., Rozkaz dzienny Dowództwa OLK we Lwowie nr 62 z 2 marca 1921 r.

31 CAW, I.335.195.4., Dokumenty OLK w Warszawie z 1920 i 1921 r.

32 CAW, I.335.190.1., Rozkaz dzienny Naczelnego Dowództwa OLK nr 7 z 5 czerwca 1920 r.

33 Należały do nich szeregowo: Stanisława Rychłówna, Maria Rychłówna, Jadwiga Rybakówna, Helena Rosbówna, Stanisława Pawlikowska, Apolonia Witkowska, Lucyna Jarzęcka, Janina Jasiówna i Helena Pawlaczek. CAW, I.335.190.1., Rozkaz dzienny Naczelnego Dowództwa OLK nr 11 z 23 czerwca 1920 r.

Nie wszystkie jednak biuralistki spełniały oczekiwania dowódców wojskowych. W pisemnych ocenach pracy, przełożeni uwzględniali zarówno zachowanie legionistek, jak i ich przygotowanie do wykonywanych zadań. W służbach administracyjnych, chociaż doceniano sumienność i obowiązkowość ochotniczek, zwracano szczególną uwagę na posiadane przez nie kwalifikacje. Bardzo często podkreślano, że legionistka: „(...) pracuje dobrze, tylko ma problemy z pisaniem na maszynie (...)”³⁴, albo stwierdzano: „(...) służba wzorowa, ale brak doświadczenia w pisaniu na maszynie (...)”³⁵. Brak umiejętności fachowych był poważnym problemem w służbach administracyjnych i stawał się często powodem niezadowolenia przełożonych.

Innym problemem Dowództwa Legii była niewielka, w stosunku do potrzeb, liczba biuralistek. Z powodu niedoboru ochotniczek wykonujących zadania administracyjne komendantka kompanii biuralistek w Warszawie niejednokrotnie nie mogła spełnić próśb dowódców i przydzielić potrzebnej im liczby legionistek. We wrześniu 1920 roku napisała ona do Naczelnego Dowództwa Legii: „(...) Urzędy wojskowe zgłaszają do nas codziennie znaczną ilość zapotrzebowań na biuralistki, a z powodu braku odpowiedniego personelu zadowolić tych potrzeb nie możemy (...)”³⁶. Wysokie wymagania wobec biuralistek oraz duże zapotrzebowanie na ten rodzaj zadań powodowały, że przez cały okres istnienia Legii jej dowództwo nie było w stanie uzupełnić niedoborów personalnych w służbach administracyjnych.

Przyczyną tej sytuacji był również fakt, że obok zadań określonych w rozkazie organizacyjnym, legionistki nadal wykonywały inne prace pomocnicze. Były one zatrudniane w kantynach, sprzedawały w sklepach wojskowych, pełniły funkcje kurierek i gońców, pomagały w szpitalach, pracowały w kuchniach wojskowych, były oficerami prowiantowymi, ordynansami, czy telegrafistkami. Dowództwa Okręgów Generalnych kierowały je do różnych instytucji. Na przykład kierownik Instytutu Wojskowo-Geograficznego w Warszawie prosił o przydzielenie 80 legionistek do segregowania map i szkiców operacyjnych³⁷. Ochotniczki pomagały również w rozdzielaniu darów przysyłanych przez instytucje charytatywne.

Charakter zadań powierzanych legionistkom zależał również od aktualnej sytuacji wojskowej w stolicy. Od połowy 1920 roku, w wyniku pogorszenia się położenia militarnego Warszawy, Naczelne Dowództwo Wojsk Polskich zmobilizowało wszystkie oddziały pomocnicze. Mimo iż Ministerstwo Spraw Wojskowych reorganizując Ochotniczą Legię Kobiet nie przewidywało używania jej oddziałów do służby frontowej, już w lipcu 1920 roku zmieniło zdanie w tej sprawie. Poważne zagrożenie stolicy ze strony Armii Czerwonej spowodowało konieczność utworzenia Batalionu Liniowego Ochotniczej Legii Kobiet. Pod koniec lipca 1920 roku dowództwa poszczególnych batalionów Legii poinformowały ochotniczki o sytuacji strategicznej i zachęciły je do udziału w obronie Warszawy: „(...) Nadeszła chwila, w której musimy pokazać żeśmy nie tylko żołnierzem z imienia, ale i z czynu. O ten czyn woła Polska! Ten czyn jej dajecie żołnierze (...) Wówczas musicie zupełnie zapomnieć o sobie. Wtedy trzeba bę-

34 CAW, I.335.191.1., Pismo Komendanta Obozu Warownego Poznań do Dowództwa OLK w Poznaniu z 26 listopada 1921 r.

35 CAW, I.335.191.1., Pismo Dowództwa Wojskowego Zakładu Lecznico-Szkolnego dla Inwalidów w Poznaniu do Dowództwa OLK w Poznaniu z 14 grudnia 1921 r.

36 CAW, I.335.195.4., Pismo dowódcy kompanii biuralistek w Warszawie do Naczelnego Dowództwa OLK z 18 września 1920 r.

37 CAW, I.335.195.4., Pismo kierownika Instytutu Wojskowo-Geograficznego do Dowództwa OLK w Warszawie z 18 września 1920 r.

dzie zdobyć się na odwagę, poświęcić wszystko. Każda kropla krwi, która płynie w waszych żyłach nie będzie odtąd do was lecz do ojczyzny należeć. Musicie być przygotowane na śmierć z ręki wroga, albo nawet jeżeli przyjdzie potrzeba od własnej ręki zginąć. W nagrodę czeka was zaszczytna śmierć (...)"³⁸. Dowództwo Legii starało się zwerbować do Batalionu Liniowego jak największą ilość ochotniczek. Przekonując legionistki o konieczności podjęcia walki zbrojnej uświadamiano im, że stanowi ona obowiązek każdego Polaka, a tym bardziej żołnierza. Budzenie uczuć patriotycznych wśród ochotniczek powodowało, że chętnie zgłaszały się one do Batalionu Liniowego.

Zwerbowane w poszczególnych oddziałach Legii ochotniczeki wysyłano do Warszawy, gdzie na początku sierpnia 1920 roku sformowano z nich Batalion Liniowy. Włączono do niego również kompanię złożoną z legionistek wileńskich. Batalion Liniowy składał się z dwóch kompanii piechoty i pododdziału karabinów maszynowych. Dowódcą batalionu został kpt. Czesław Rudzki, dowódcami kompanii piechoty były por. Wanda Gertz i ppor. Ludwika Rudowska, natomiast dowództwo nad oddziałem karabinów maszynowych powierzono ppor. Zofii Kremerównie³⁹.

Batalion Liniowy włączono do grupy operacyjnej gen. Antoniego Zawadzkiego, która składała się z jednostek nielinowych. Od 14 sierpnia 1920 roku grupie tej wyznaczono pozycje na prawym brzegu Wisły. Obsada poszczególnych odcinków frontu przedstawiała się następująco:

Odcinek I (na prawym skrzydle szosy grochowskiej) – Ochotnicza Legia Kobiet;

Odcinek II (od szosy grochowskiej do linii kolejowej Rembertów-Miłosna) – Batalion Wartowniczy 1/IX;

Odcinek III (od linii kolejowej Rembertów-Miłosna do szosy Radzymińskiej) – Batalion Wartowniczy 4/I;

Odcinek IV (od szosy Radzymińskiej do Wisły) – Batalion Wartowniczy 2/I⁴⁰.

Powyższe pozycje znajdowały na trzeciej linii obronnej przedmościa warszawskiego. Zostały one przygotowane wzdłuż dawnych fortów Pragi i na przedmieściach tej dzielnicy. Do rozbudowywania pozycji wokół Pragi przystąpiono w ostatnich dniach przed decydującą bitwą i zakończono je dopiero około 14 sierpnia. Konieczność szybkiego przeprowadzenia prac fortyfikacyjnych spowodowała, że nie zakończono przygotowania drugiej i trzeciej linii obrony, ani ich wyposażenia.

Duży nacisk położono natomiast na przygotowanie pozycji na pierwszej linii obrony przedmościa. Przebiegała ona od Wisły na południe od Falenicy przez Wiązownę do Okuniewa i przez Leśniakowiznę do Narwi w okolicy Zegrza. Ponieważ Naczelne Dowództwo Wojsk Polskich przewidywało, że główne uderzenie Armii Czerwonej będzie skierowane na Warszawę na pierwszej linii obronnej skoncentrowało jednostki liniowe wchodzące w skład I Armii dowodzonej przez gen. Wacława Latinika⁴¹. Ich zadaniem było podjęcie działań ofensywnych. Spodziewano się jednak, że nieprzyjaciel może przełamać pierwszą i drugą linię obrony oraz zaatakować oddziałami kawalerii, które będą dążyły do zajęcia Pragi. Dlatego podstawowym zadaniem oddziałów wartowniczych, w tym również Batalionu Liniowego Ochotniczej Legii Kobiet była obrona peryferii Pragi i uniemożliwienie wojskom nieprzyjacielskim wejścia do miasta⁴².

38 CAW, I.335.194.4., Rozkaz dzienny Dowództwa OLK we Lwowie nr 187 z 27 lipca 1920 r.

39 H. Ceysinger, *Ochotnicza Legia Kobiet. Szkic historyczny*, Lwów 1921, s. 42.

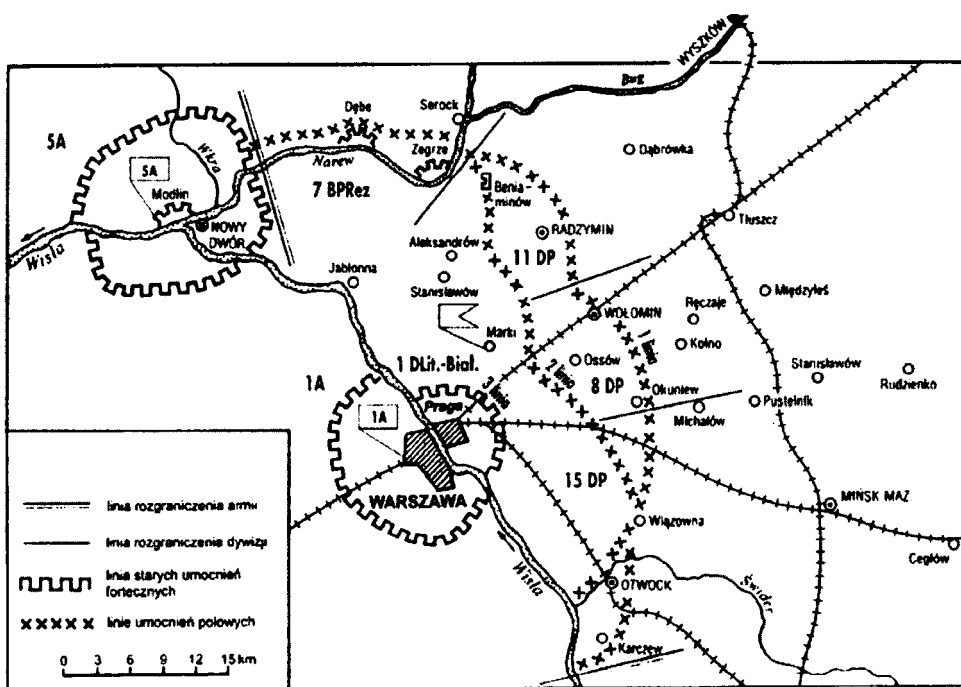
40 Ibidem.

41 L. Wyszczelski, op. cit., s. 215-216.

42 Rozkaz operacyjny Dowództwa Grupy gen. Zawadzkiego nr 5 z 13 sierpnia 1920 r., w: H. Ceysinger, op. cit., s. 43.

Odcinek obsadzony przez legionistki był najbardziej wysunięty na wschód i znajdował się najbliżej drugiej linii obronnej. Naczelne Dowództwo Wojsk Polskich przewidywało, że wojska radzieckie uderzą na stolicę od wschodu i północnego zachodu. Atak w kierunku Pragi miała przeprowadzić 21. dywizja stacjonująca na odcinku Ze-grze-Załubice⁴³. Z tego względu możliwość styczności oddziałów Legii z wojskami nieprzyjacielskimi w tym rejonie była prawdopodobna. Przydzielenie Legii do obrony odcinka I świadczyło nie tylko o zaufaniu Naczelnego Dowództwa Wojsk Polskich do ochotniczek, ale także o tym, że posiadały one niezbędne umiejętności bojowe.

Na pozycje obronne legionistki wyruszyły rano 14 sierpnia 1920 roku. Towarzyszyla im mjr Aleksandra Zagórska oraz ppor. Stanisława Paleolog. Po zajęciu pozycji znajdowały się one w bliskim sąsiedztwie pola walki. Od południa jednak walki przesunęły się na bardziej oddalone odcinki. W rezultacie, Armia Czerwona nie przystąpiła do bezpośredniego ataku na Warszawę i wieczorem ochotniczki wycofały się w rejon parku im. Ignacego Paderewskiego. Podczas decydującej bitwy o Warszawę, która miała miejsce w dniach 14, 15 i 16 sierpnia nie osiągnęły one styczności z nieprzyjacielem, a ich dalsza służba frontowa ograniczyła się do wystawiania wart i patrolowania terenu.

Rejon obrony przedmościa warszawskiego

Źródło: L. Wyszczelski, *Bitwa na przedpolach Warszawy*, Warszawa 2000.

43 L. Wyszczelski, op. cit., s. 227.

Już 16 sierpnia wojska polskie przeszły do kontrofensywy, a następnie rozpoczęły pościg. Armia Czerwona wycofywała się w kierunku północno-wschodnim i pod koniec sierpnia działania ofensywne podejmowane przez oddziały polskie skoncentrowały się w okolicach Ostrołęki, Zambrowa, Mławy, Przasnysza i Ciechanowa. Jednak podczas odwrotu Armii Czerwonej, wielu żołnierzy radzieckich odłączyło się od swoich oddziałów i ukrywało w lasach pod Warszawą. Żołnierze ci stanowili poważne zagrożenie dla ludności cywilnej, gdyż organizowali napady rabunkowe, zwłaszcza na majątki prywatne⁴⁴. Ponieważ jednostki operacyjne były zaangażowane w akcji pościgowej, Naczelne Dowództwo Wojsk Polskich powierzyło zadanie patrolowania lasów w okolicach stolicy oddziałom pomocniczym.

21 sierpnia 1920 roku legionistki otrzymały rozkaz przeszukania lasów w okolicach Świdra i Otwocka. W trakcie patrolowania tego terenu batalion OLK został zaatakowany przez Rosjan. Atak ten został odparty, ale jedna ochotniczka została ranna. Legionistkom udało się ująć dwóch jeńców. Tego samego dnia jednak przyszedł rozkaz Naczelnego Dowództwa nakazujący im opuszczenie stanowisk pod Warszawą⁴⁵. Mimo iż wcześniej nie przewidywano udziału legionistek w walkach zbrojnych, trudna sytuacja militarna spowodowała konieczność włączenia ich do działań operacyjnych i skierowania na linię frontu. Dobrowolne wstąpienie ochotniczek do batalionu wykonującego zadania operacyjne na froncie świadczyło o ich dużym zaangażowaniu w walkę o utrzymanie niepodległości Polski. Warto przy tym zaznaczyć, że zgłaszając się do służby frontowej, która była związana z narażeniem życia, wykazały się szczególną odwagą.

Pod koniec sierpnia 1920 roku Batalion Liniowy został skierowany do Łukowa i podporządkowany Dowództwu Okręgu Generalnego w Lublinie⁴⁶. Miasto było już opuszczone przez żołnierzy Armii Czerwonej, ale w okolicach wciąż ukrywały się rozproszone oddziały nieprzyjacielskie. Legionistki miały zapewnić bezpieczeństwo ludności, pełnić służbę wartowniczą i patrolować okoliczne lasy. Pozostawały one tam aż do października 1920 roku, tj. do likwidacji Batalionu Liniowego.

Stan liczebny Batalionu Liniowego w okresie od 30 sierpnia do 15 października 1920 roku wyglądał następująco:

- 30 sierpnia – 393 legionistki;
- 1 września – 393 legionistki;
- 15 września – 436 legionistek;
- 30 września – 377 legionistek;
- 15 października – 309 legionistek⁴⁷.

Najwięcej legionistek Batalion Liniowy liczył w połowie września 1920 roku, ponieważ na początku tego miesiąca przydzielono do niego kompanię biuralistek, która wcześniej stacjonowała we Lwowie⁴⁸. Trudna sytuacja militarna w tym okresie wymagała utrzymania wysokiego stanu liczebnego tego batalionu praktycznie do końca września. Po zlikwidowaniu zagrożenia ze strony wojsk nieprzyjacielskich zaczęto ograniczać

44 Naczelnik Państwa Józef Piłsudski w odezwie ogłoszonej 18 sierpnia 1920 roku podkreślał, że: „(...) Rozbite i odcięte bandy bolszewickie błąkają się jeszcze i kryją po lasach, grabiąc i rabując dobytek mieszkańców (...)” Cyt. za L. Wyszczelski, op. cit., s. 358.

45 H. Ceysinger, op. cit., s. 46.

46 CAW. I.335.190.1., Rozkaz dzienny Naczelnego Dowództwa OLK nr 22 z 20 sierpnia 1920 r.

47 CAW. I.335.190.1., Stan liczebny oddziałów OLK od sierpnia do października 1920 roku.

48 CAW. I.335.190.1., Rozkaz dzienny Naczelnego Dowództwa OLK nr 22 z 20 sierpnia 1920 r.

Wymarsz Batalionu Liniowego OLK na front

Źródło: *Bij bolszewika. Rok 1920 w przekazach historycznych i literaturze*, Kraków 1990.

ilość legionistek należących do Batalionu Liniowego. Już pod koniec września wystąpiło z niego 59, a na początku października dalszych 69 ochotniczek. W tej sytuacji, w połowie października batalion liczył tylko 309 ochotniczek. Większość z nich była już przemęczona i wymagała dłuższego odpoczynku. Gdy rozwiązano Batalion Liniowy, znaczną część ochotniczek zwolniono z wojska, a pozostałe skierowano do służby wartowniczej w Dęblinie i Zajezierzu⁴⁹.

Legionistki należące do Batalionu Liniowego otrzymały specjalne podziękowania od dowódcy grupy operacyjnej, gen. Antoniego Zawadzkiego, który żegnając je stwierdził: „(...) Żegnam opuszczając mię grupę OLK wyrażając jej i jej dowódczyni mjr Zagórskiej swe uznanie za dotychczasową służbę i chęć służenia ojczyźnie na linii bojowej (...)”⁵⁰. Ich zasługi zostały również podkreślone przez gen. Kazimierza Sosnkowskiego. W swoim rozkazie stwierdził on: „(...) Sformatowany w czasie obrony stolicy państwa oddział bojowy OLK również wyróżnił się znakomicie karnością, zrozumieniem powagi chwili oraz gotowością wzięcia w każdym momencie czynnego udziału w obronie zagrożonej stolicy (...)”⁵¹. Gen. Sosnkowski szczególnie docenił i podkreślił fakt, że ochotniczki dobrowolnie zgłosiły się do obrony stolicy. Mimo iż nie brały one bezpośredniego udziału w walkach o Warszawę, pełniąc służbę na pozycjach obronnych, również były narażone na ataki wojsk nieprzyjacielskich. Ich

49 H. Ceysinger, op. cit., s. 46.

50 CAW, I.335.190.1., Podziękowanie dowódcy Grupy Operacyjnej gen. Zawadzkiego skierowane do Batalionu Liniowego, w: Rozkaz dzienny Naczelnego Dowództwa OLK nr 22 z 1 września 1920 r.

51 CAW, I.335.196.1., Pismo gen. Kazimierza Sosnkowskiego do OLK z 17 stycznia 1921 r.

odwaga i zdyscyplinowanie podczas wojny z Rosją Radziecką spowodowały, że zdobyły one uznanie i szacunek innych żołnierzy.

Polsko-radzieckie działania zbrojne zakończyły się w październiku 1920 roku, ale układ pokojowy podpisano dopiero 18 marca 1921 roku w Rydze. Wytyczono tam ostateczną granicę wschodnią, która przebiegała od Dżisny nad Dźwiną, przez Samy i Równe, i wzdłuż rzeki Zbrucz do Dniestru. 15 marca 1923 roku państwa zachodnie zatwierdziły tę granicę, uznając tym samym przynależność Małopolski Wschodniej i Wileńszczyzny do Polski.

Zakończenie działań zbrojnych spowodowało konieczność ograniczenia wydatków wojskowych i zdemobilizowania zbędnych oddziałów wojskowych. Z tego względu, 9 grudnia 1921 roku Ministerstwo Spraw Wojskowych podjęło decyzję o likwidacji Ochotniczej Legii Kobiet. Wszystkie legionistki zostały zwolnione z rocznej służby wojskowej, do której zobowiązały się wstępując do wojska. Ministerstwo Spraw Wojskowych utworzyło przy Oddziale III Sztabu Generalnego Komisję Likwidacyjną Ochotniczej Legii Kobiet. Ostateczny termin zakończenia likwidacji wszystkich oddziałów Legii został wyznaczony na 1 czerwca 1922 roku.

Ochotnicza Legia Kobiet funkcjonowała tylko cztery lata, ale jej powołanie miało duży wpływ na proces emancypacji Polek. Była ona jedyną w tym okresie żeńską regularną formacją wojskową na ziemiach polskich. Kobiety, chociaż były kierowane głównie do służb pomocniczych, po raz pierwszy zostały uznane za pełnoprawnych żołnierzy armii polskiej. Postawa legionistek walczących w obronie Warszawy stała się wzorem dla wielu Polek. Powstanie OLK i jej wojskowa działalność dała oficjalny początek kobiecym oddziałom w Wojsku Polskim. Dorobek formacji został wykorzystany przez żeńskie organizacje paramilitarne działające w okresie dwudziestolecia międzywojennego.